

УДК 340.12

Котуха О. С.,

kotuha1@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1198-8849,

Researcher ID: G-6561-2019,

к.ю.н., проф., декан факультету права,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Попов Д. І.,

jurist7@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-8208-2424

к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. У статті досліджено проблеми цифровізації права на сучасному етапі розвитку електронної держави крізь призму взаємовідносин штучного інтелекту з правами людини. Зазначено, що сучасне українське суспільство є інформаційним, оскільки кількість, якість та ступінь використання інформації стають чинниками, що визначають рівень розвитку держави й суттєво впливають на її статус у світовому співтоваристві. Наголошено, що цифрові технології активно впроваджуються в усі галузі вітчизняного права. Центральне місце в системі цифрових технологій посідає система ШІ. Штучний інтелект став фокусом колективної свідомості людства у 2023 році, на що вказують найрізноманітніші індикатори. Активний розвиток цієї системи є одним з основних завдань сучасної Української держави. Відповідно до положень нової стратегії електронної держави в економічну, господарську та соціальну сфери мають бути впроваджені ІТ-технології, що дають змогу автоматизувати найпростіші й повторювані операції. Сказане свідчить про те, що розвиток і впровадження систем ШІ на державному рівні визнається завданням стратегічного характеру. Однією з основних сфер правового регулювання є саме цивільне право. На сьогодні вже законодавчо врегульовано інститут цифрових прав і цифрових об'єктів. Так, 2 березня 2024 року набув чинності Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», яким врегульовано відносини між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги. Цифрові технології пронизують й галузь трудового права, насамперед що стосується регулювання дистанційного формату роботи. На сучасному етапі розвитку електронної держави багато роботодавців побачили вразливість людського чинника у трудових відносинах, що неминуче позначилося на продуктивності праці, вирішивши мінімізувати в такий спосіб ризики виробництва, пов'язані з людським чинником. Системи штучного інтелекту на сьогодні також активно застосовуються в споживчій, фінансовій та інших сферах. Системи ШІ можуть повідомляти громадянам різноманітну інформацію, можуть проводити найпростіші операції у фінансовій сфері, підтримувати з громадянами діалог тощо. У медичній галузі також застосовують систему ШІ. Так, передбачено вжиття заходів, спрямованих на підвищення якості і тривалості життя громадян України, зокрема: створення за допомогою ШІ національної системи консультування жителів України за адресою проживання, що ґрунтується на аналізі штучним інтелектом клінічних, генних і поведінкових даних; упровадження технологій ШІ при створенні прогностичних систем своєчасної цілодобової медичної діагностики тощо. Зроблено висновок, що технології штучного інтелекту можуть призвести до різних видів шкоди, таких як збої в програмному забезпеченні, порушення безпеки, зловживання в роботі з даними та упередженість алгоритмів. Це може мати серйозні наслідки для окремих осіб та суспільства, оскільки вони можуть призвести до фізичних пошкоджень людям, тваринам або майну, неправильної діагностики та лікування у медицині, аварій на транспорті, фінансових збитків, тощо. Встановлення відповідальності за подібні збитки може стати викликом через складність встановлення суб'єкта відповідальності і часто непрозорість систем штучного інтелекту. Таке активне впровадження системи ШІ зумовлює необхідність його детальної нормативно-правової регламентації, зокрема у сфері притягнення ШІ до юридичної відповідальності. І передусім потрібно визначити чіткі принципи відповідальності та відшкодування шкоди, спричиненої ШІ, зокрема розмежування відповідальності між розробниками, власниками, користувачами та іншими сторонами, причетними до впровадження й експлуатації технологій ШІ.

Ключові слова: права людини, цифровізація права, штучний інтелект, правове регулювання, електронна держава, електронний суд, цифрові технології, правосуб'єктність, юридична відповідальність.

Kotukha O. S.,

kotukha1@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1198-8849,

Researcher ID: G-6561-2019,

PhD in Law, Prof., Dean of the Faculty of Law,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Popov D. I.,

jurist7@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8208-2424

PhD in Law, Associate Professor,

Department of State and Law Theory,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND HUMAN RIGHTS: PROBLEMS OF DIGITALIZATION OF LAW AT THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT OF THE ELECTRONIC STATE

Abstract. *The article examines the problems of digitalization of law at the current stage of the development of the electronic state through the prism of the relationship between artificial intelligence and human rights. It is noted that the modern Ukrainian society is informational, since the quantity, quality and degree of use of information become factors that determine the level of development of the state and significantly affect its status in the world community. It was emphasized that digital technologies are being actively implemented in all areas of domestic law. The central place in the system of digital technologies is occupied by the AI system. Artificial intelligence has become the focus of the collective consciousness of humanity in 2023, as indicated by various indicators. Active development of this system is one of the main tasks of the modern Ukrainian state. In accordance with the provisions of the new strategy of the electronic state, IT technologies should be implemented in the economic, economic and social spheres, which make it possible to automate the simplest and repetitive operations. The above indicates that the development and implementation of AI systems at the state level is recognized as a strategic task. One of the main areas of legal regulation is civil law itself. To date, the institute of digital rights and digital objects has already been regulated by law. Thus, on March 2, 2024, the Law of Ukraine "On Digital Content and Digital Services" entered into force, which regulates the relationship between the performer and the consumer regarding the provision of digital content and/or digital services. Digital technologies also permeate the field of labor law, primarily as regards the regulation of the remote work format. At the current stage of the development of the electronic state, many employers saw the vulnerability of the human factor in labor relations, which inevitably affected labor productivity, and decided to minimize the production risks associated with the human factor in this way. Today, artificial intelligence systems are also actively used in consumer, financial and other spheres. AI systems can provide citizens with various information, can carry out the simplest operations in the financial sphere, maintain a dialogue with citizens, etc. The AI system is also used in the medical field. Thus, it is envisaged to take measures aimed at improving the quality and length of life of Ukrainian citizens, in particular: creation with the help of AI of a national system of counseling of residents of Ukraine based on the analysis of clinical, genetic and behavioral data by artificial intelligence; implementation of AI technologies in the creation of progressive systems of timely round-the-clock medical diagnostics, etc. It concluded that AI technologies can lead to various types of harm, such as software failures, security breaches, data abuse, and algorithmic bias. This can have serious consequences for individuals and society, as they can lead to physical damage to people, animals or property, incorrect medical diagnosis and treatment, traffic accidents, financial losses, etc. Establishing liability for such damages can be a challenge due to the complexity of establishing the subject of responsibility and the often opaqueness of artificial intelligence systems. Such an active implementation of the AI system necessitates its detailed legal regulation, in particular in the field of bringing AI to legal responsibility. And above all, it is necessary to define clear principles of responsibility and compensation for damage caused by AI, in particular, the separation of responsibilities between developers, owners, users and other parties involved in the implementation and operation of AI technologies.*

Key words: human rights, digitalization of law, artificial intelligence, legal regulation, electronic state, electronic court, digital technologies, legal personality, legal responsibility.

JEL Classification: K 10, K 38

DOI: 10.32782/2616-7611-2024-15-03

Актуальність проблеми дослідження.

Актуальність дослідження полягає в тому, що невід’ємною частиною сучасного суспільства є інформаційні технології та цифровізація усіх сфер життєдіяльності. Сучасне українське суспільство є інформаційним, оскільки кількість, якість та ступінь використання інформації стають чинниками, що визначають рівень розвитку держави й суттєво впливають на її статус у світовому співтоваристві [1]. Цифрові технології особливо активно почали розвиватися із запровадженням у 2020 році постковідних обмежень. Саме пандемія послугувала поштовхом перетворення Української держави на цифрову платформу.

Цифрові технології активно впроваджуються в усі галузі вітчизняного права. Однією з основних є саме цивільне право. На сьогодні вже законодавчо врегульовано інститут цифрових прав і цифрових об’єктів. Так, 2 березня 2024 року набув чинності Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», яким врегульовано відносини між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги [2]. Цим Законом визначено такі поняття, як: товар з цифровими елементами – рухома річ, що містить у собі або пов’язана з використанням цифрового контенту та/або цифрової послуги таким чином, що відсутність цифрового контенту та/або цифрової послуги унеможлиблює виконання таким товаром його функцій; цифрова послуга – послуга, що надає можливість споживачу створювати, обробляти, зберігати та поширювати дані у цифровій формі або отримувати доступ до таких даних, а також здійснювати будь-які інші дії з даними у цифровій формі, що були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги. До цифрових послуг належать, зокрема, такі, що дають змогу створювати, обробляти, отримувати доступ або зберігати дані в цифровій формі, включаючи хостинг файлів, обробку текстів або гри, які пропонуються в середовищі хмарних обчислень і соціальних мережах; цифрове середовище – апаратне, програмне забезпечення та будь-яке мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем; цифровий контент – дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп’ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги тощо [2].

Цифрові технології пронизують й галузь трудового права, насамперед що стосується регулювання дистанційного формату роботи. На сучасному етапі розвитку електронної держави багато роботодавців побачили вразливість людського чинника у трудових відносинах, що неминуче позначилося на продуктивності праці, вирішивши мінімізувати в такий спосіб ризики виробництва, пов’язані з людським чинником. «Роль “живої праці” перебирає на себе штучний інтелект, що виконує певні види діяльності замість працівника, зокрема здійснює запрограмований вплив на предмет праці за допомогою засобів праці з використанням цифрових технологій» [3], – наголошує Н. Азьмук.

Центральне місце в системі цифрових технологій посідає система ШІ. На сьогодні виділяють кілька можливих рівнів залучення штучного інтелекту (далі – ШІ) до сфери праці: полегшення праці; автоматизація праці; розширення можливостей працівника; повна заміна працівника. Разом з тим, рекрутери відзначають ефективність індивідуального застосування ChatGPT у своїй роботі, зокрема: створення привабливих описів вакансій; дослідження ринку: конкуренти, зарплати, попит тощо; підготовка запитань для співбесіди; комунікація з кандидатами: переписка, робота із запереченнями, делікатний зворотний зв’язок; пошук кандидатів: поради щодо ресурсів, створення булен-запитів (пошук вебсторінок з використанням спеціальних операторів), підбір ключових слів; аналіз резюме: розпізнавання ключових слів для оцінки навичок кандидата; презентація кандидата менеджеру з найму [4]. Окрім того, рекрутери виділяють такі переваги індивідуального використання ChatGPT у процесі найму: зменшення часу на роботу з вакансією та на розробку шаблонів листів, звітів, що сприяє скороченню часу на найм загалом; покращення досвіду взаємодії кандидатів і замовників внаслідок більш привабливої й делікатнішої комунікації; заощадження коштів на послугах копірайтерів для рекрутмент-відділу [4].

Цифрові технології масово застосовуються не тільки в матеріальних галузях права, а й у процесуальних (система «електронне правосуддя», «електронний документообіг» тощо). У міжнародних актах, що мають суто рекомендаційний характер щодо характеристики ШІ, можемо побачити принципи роботи зі штучним інтелектом у судових системах – Європейська етична хартия Ради Європи щодо використання штучного інтелекту в судових системах [5]. Наразі в судо-

вому розгляді вже застосовуються технології відеозв'язку, електронний оборот, на обговоренні стоїть питання розгляду справ ШІ-суддею.

Варто зазначити, що системи штучного інтелекту на сьогодні також активно застосовуються в споживчій, фінансовій та інших сферах. Системи ШІ можуть повідомляти громадянам різноманітну інформацію, можуть проводити найпростіші операції у фінансовій сфері, підтримувати з громадянами діалог тощо.

У медичній галузі також застосовують систему ШІ. Так, передбачено вжиття заходів, спрямованих на підвищення якості і тривалості життя громадян України, зокрема: створення за допомогою ШІ національної системи консультування жителів України за адресою проживання, що ґрунтується на аналізі штучним інтелектом клінічних, генних і поведінкових даних; упровадження технологій ШІ при створенні прогресивних систем сучасної цілодобової медичної діагностики (віртуальних консультантів, кібернетичних експертів тощо); диверсифікація медицини у контрольовану штучним інтелектом ширшу соціальну сферу, яка використовує усі форми даних про здоров'я, враховуючи геноміку, метадані, електронні медичні картки та біометрію для забезпечення здоров'я населення; упровадження інструментів взаємодії з пацієнтами на основі ШІ (чат-боти, мобільні пристрої тощо); навчання пацієнтів щодо ухвалення поінформованих рішень, самоконтролю стану здоров'я та профілактики за допомогою ШІ; пріоритизація (ранжування) груп пацієнтів за ризиками і ведення проактивного втручання за допомогою технологій ШІ; дослідження соціальних детермінант охорони здоров'я й управління здоров'ям населення за допомогою технологій ШІ [6, с. 73]. Цікаво, що медицині сьогодні відомі різні способи штучної репродукції: екстракорпоральне запліднення; штучна інсемінація; збереження гамет чи ембріонів; редагування геному [7].

Отже, штучний інтелект став фокусом колективної свідомості людства у 2023 році, на що вказують найрізноманітніші індикатори: від визнання словом року та загальної доступності інструментів генеративного ШІ до фінальних кроків у прийнятті EU AI Act, Указу Президента США про безпечну, захищену та надійну розробку й використання ШІ, законодавства КНР щодо ШІ і аж до наукової гіпотези, що інопланетяни є формою ШІ [8]. Активний розвиток цієї системи є одним з основних завдань сучасної Української держави. Відповідно до положень нової стратегії електронної держави в еконо-

мічну, господарську та соціальну сфери мають бути впроваджені ІТ-технології, що дають змогу автоматизувати найпростіші й повторювані операції. Сказане свідчить про те, що розвиток і впровадження систем ШІ на державному рівні визнається завданням стратегічного характеру.

Ступінь наукової розробки проблеми дослідження. Вагомий внесок у дослідження феномену штучного інтелекту зробили зарубіжні (R. E. Bellman, R. S. Engelmores, R. Kurzweil, N. J. Nilsson, C. Smith) і вітчизняні вчені (Н. Азьмук, О. Барабаш, О. Кармаза, В. Кулич, Н. Стефанишин, Т. Схаб-Бучинська, О. Росильна, Н. Ткачук, Т. Тарасевич, Н. Шишка) та багато інших дослідників, які у своїх наукових публікаціях порушували тему сучасних інформаційних технологій та їх впливу на розвиток сучасної електронної держави.

Метою статті є аналіз проблем цифровізації права на сучасному етапі розвитку електронної держави крізь призму взаємовідносин штучного інтелекту з правами людини.

Виклад матеріалу. Нині такі поняття, як віртуальне спілкування, штучний інтелект (далі – ШІ), дистанційні технології й механізми в різних сферах життя суспільства тощо потребують особливого контролю й уваги з погляду їх правового регулювання. Сучасні технології стають дедалі доступнішими для споживача. Зараз уже не потрібен особливий дозвіл або спеціалізоване обладнання, за допомогою якого можна «увійти» в цифровий світ, створити новий ШІ, знайти всю потрібну інформацію і «піти» непоміченим. Природно, усе це вимагає суворого дотримання прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб з боку представників влади і розробників нових технологій, а також держави загалом [9]. Втручання, як у сам цифровий світ, так і в життя людей за його допомогою, може спричинити серйозні порушення прав і свобод людини та громадянина, порушення особистих кордонів, руйнування звичних підвалин життя населення, втрату звичаїв тощо.

Прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Загальна декларація прав людини стала основоположним документом для безлічі міжнародних договорів з прав людини і розвитку норм у сфері захисту прав людини в усьому світі, що мають юридичну силу [10]. Вона досі слугує фундаментом захисту прав людини: у разі боротьби з несправедливістю, вирішення конфліктів чи коли люди зазнають репресій тощо [10]. Однак

у зв'язку з інформаційним прогресом цей документ, як основоположний, потребує внесення низки суттєвих змін.

Штучний інтелект – функція штучної свідомості, яка представлена створеною і контролюваною нею системою алгоритмів, забезпечує самонавчання згідно з наявною інформацією, набутими знаннями, правилами, законами суспільства та своїм досвідом, створення на цій основі нових знань для виконання доручень людини, а також здатність проводити самодіагностику й обґрунтовувати прийняті нею рішення [6].

Розвиток технологій ШІ є важливим трендом сучасності. Провідні світові компанії і держави приділяють велику увагу цьому питанню. Уже понад 50 держав створили й прийняли до виконання не тільки концепції, але вже й стратегії розвитку штучного інтелекту, в яких окреслили загальні напрями наукових досліджень і бізнесу в цій сфері. Україна також не повинна бути осторонь цих процесів [6]. Першу спробу нормативного визначення такої дефініції було зроблено наприкінці 2020 року в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [11].

Наразі в Україні почали розробляти нормативне поле для ШІ. З цією метою вже провели стратегічну сесію з цього питання, залучивши експертів, урядовців, народних депутатів та юристів. Під час сесії обговорили шляхи, якими може йти Україна у сфері правового регулювання штучного інтелекту [12]. У стратегії враховано рекомендації Ради Європи з питань ШІ від 22 травня 2019 року (OECD Legal Instruments), встановлено принципи діяльності з розвитку ШІ. Це, зокрема:

1) інклюзивний ріст, стійкий розвиток і загальний добробут. Будь-яка діяльність з розвитку ШІ має сприяти подоланню економічної, соціальної та інших видів нерівності, захисту навколишнього середовища, сталому розвитку й підвищенню добробуту і якості життя населення;

2) людиноцентричні цінності та чесність. Процес розвитку ШІ мусить забезпечувати верховенство права, демократичні цінності і права людини, зокрема право на працю, захист приватної інформації, чесність, суспільну справедливість, а також надавати громадянам можливість отримувати знання й набувати навички для успішної адаптації до впровадження технологій ШІ;

3) прозорість і зрозумілість. Розробники ШІ мають бути відкритими й готовими пояснити зміст власних розробок, сприяти подоланню страхів людей щодо нових технологій;

4) безпека і надійність. Системи ШІ мають бути безпечними й надійними протягом усього життєвого циклу. Особи й організації, що займаються розвитком ШІ, мають забезпечити надійний ризик-менеджмент і контроль кожного етапу життєвого циклу технологій ШІ, аналіз їхньої стабільності й безпечності. Крім того, системи на базі ШІ не повинні мати можливостей зумисного завдання шкоди громадянам і юридичним особам. Усі ризики виникнення негативних наслідків використання технологій ШІ мають бути мінімізовані;

5) звітність. Усі сторони, що беруть участь у розвитку технологій ШІ, мають бути підзвітні суспільству щодо виконання зазначених принципів;

6) цілісність інноваційного циклу. Сторони мусять забезпечувати тісну взаємодію наукових досліджень і розробок у сфері ШІ з реальним сектором економіки;

7) технологічна незалежність. Держава повинна забезпечити необхідний рівень незалежності країни у сфері ШІ, зокрема за допомогою переважного використання національних технологій і технологічних рішень, розроблених на основі ШІ [6].

Стратегія розвитку ШІ в Україні враховує результати Генеральної конференції ЮНЕСКО 21 листопада 2021 року. На цій конференції 193 країни, враховуючи Україну, ухвалили глобальні етичні стандарти для штучного інтелекту, які виділяють чотири основні напрями регулювання поведінки ШІ: захист даних; соціальна оцінка та масове спостереження; контроль; захист навколишнього середовища. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні узгоджується з ключовими положеннями Відповідальної стратегії штучного інтелекту Департаменту оборони США і шляхів її впровадження, прийнятої в червні 2022 року, зокрема враховує етичні принципи характеристик ШІ: відповідальність (англ. responsibility); справедливість (англ. equitability); зрозумілість (англ. tractability); надійність (англ. reliability); керованість (англ. governability). Ці стандарти сприятимуть ефективному використанню переваг машинних алгоритмів і водночас допоможуть знизити ризики, пов'язані з прозорістю та конфіденційністю [6].

Варто зазначити, що серед правознавців уже визначено можливі напрями розробки правового регулювання діяльності ШІ. Так, у доповіді, розробленій у Стенфордському університеті, запропоновано варіанти таких напрямів до 2030 року, серед яких можна виділити визначення способу накопичення знань у сфері штучного інтелекту на різних рівнях управління [13].

У Європейському парламенті також зробили важливий крок до регулювання штучного інтелекту, визначивши потенційно шкідливі наслідки цієї технології. Європейський Союз до 2025 року збирається ухвалити закон, який регулюватиме розвиток систем ШІ та захищатиме від них громадян. Закон регулюватиме ШІ відповідно до рівня ризику: що вищий він для прав чи здоров'я людей, то більше зобов'язань. Список високого ризику містить штучний інтелект в освіті, критичній інфраструктурі, громадському порядку та управлінні міграцією [12]. На думку дослідників, ризики від неконтрольного чи неетичного застосування технологій ШІ становлять цілком реальні небезпеки для людства. А саме: втрата робочих місць людьми через автоматизацію рутинних повторюваних операцій; порушення приватності, ледь не до повної її руйнації; помилково упереджені рішення систем через викривленість початкових навчальних даних (algorithmic bias) тощо [14].

Із цих питань у Великій Британії упродовж 2023 року було проведено перший в історії саміт з безпечності ШІ, на якому було розглянуто ризики, пов'язані зі штучним інтелектом, відтак розроблятимуть шляхи їх зменшення за допомогою скоординованих на міжнародному рівні дій [12].

Утім, незважаючи на активне впровадження і розвиток цих систем, на законодавчому рівні не врегульовано їхнього правового статусу, що створює сприятливе підґрунтя для дискусій і суперечок у науковому середовищі щодо визнання систем штучного інтелекту об'єктом або суб'єктом цивільних правових відносин.

Передусім звернемо увагу на те, що на законодавчому рівні не розкривається дефініція досліджуваного поняття. Таке становище, на переконання вчених, зумовлено відсутністю і у Старому, і в Новому світі єдиного правового підходу до встановлення його сутнісних характеристик. Зокрема, творці European Civil Law Rules on Robotics вважають, що не можна дати точну дефініцію штучного інтелекту, це пов'язано з наявністю різних видів роботів. У зв'язку із цим, на їхню думку, до вивчення останніх потрібно підходити, розглядаючи кожен роботизовану систему окремо [15, с. 312]. Вищевказане, однак, має не правовий, а науковий характер, що не дає змоги визначити підхід законодавця щодо правового статусу штучного інтелекту.

При цьому, зважаючи на відсутність офіційного підходу законодавця до правового статусу ШІ, виникає питання: чи розкривати відповідні законоположення про штучний інтелект

у цивільно-правових нормах про речі, як об'єкти цивільних правовідносин, чи в цивільно-правових нормах про результати інтелектуальної діяльності. На думку вітчизняних учених, штучний інтелект варто розглядати як об'єкт цивільних правовідносин, щодо якого вони й виникають; штучний інтелект є об'єктом цивільних прав, як варіант, річ, яку можна продати, купити, подарувати, обміняти тощо, або ж об'єктом права інтелектуальної власності, що створений в результаті творчої, інтелектуальної діяльності людини; українське суспільство не готове сприйняти ШІ суб'єктом правовідносин, а законодавець наділити останнього відповідною правосуб'єктністю, бо це, серед іншого, порушує концепцію української цивілістики загалом; стосовно юридичної відповідальності за завдану шкоду штучним інтелектом, то мають застосовуватися норми чинного законодавства про діяльність, пов'язану з джерелом підвищеної небезпеки і вона покладається на володільця штучного інтелекту [16].

Станом на сьогодні проблема відсутності належної законодавчої регламентації ШІ та його правового статусу є однією з актуальних. Сказане зумовлено необхідністю нормативно-правового врегулювання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану штучним інтелектом. Так, В.Кулинич вказує, що відповідальність у правовідносинах, які виникають внаслідок завдання шкоди роботами, покладається на володільців таких роботів, як на володільців джерела підвищеної небезпеки, або на виробників таких роботів [17].

Технології штучного інтелекту можуть призвести до різних видів шкоди, таких як збої в програмному забезпеченні, порушення безпеки, зловживання в роботі з даними та упередженість алгоритмів. Це може мати серйозні наслідки для окремих осіб та суспільства, оскільки вони можуть призвести до фізичних пошкоджень людям, тваринам або майну, неправильної діагностики та лікування у медицині, аварій на транспорті, фінансових збитків, тощо. Встановлення відповідальності за подібні збитки може стати викликом через складність встановлення суб'єкта відповідальності і часто непрозорість систем штучного інтелекту. Іншими словами, залучення численних зацікавлених сторін, таких як розробники, оператори та користувачі ШІ, робить питання відповідальності ще більш складним [18, с. 272–273]. У зарубіжних країнах роботи вже завдавали шкоди здоров'ю громадян, у деяких випадках були і смертельні наслідки. Так, у США робот-маніпулятор на підприємстві

притиснув до плити співробітника, що призвело до настання смерті. У торговому центрі робот-поліцейський скоїв наїзд на дитину. Також на заводі Tesla в Техасі робот вийшов з ладу і напав на інженера, чим завдав удару чоловікові в ліву руку в той момент, коли він програмував інших роботів. У результаті інциденту співробітник отримав відкриту рану [19].

Викладене свідчить про те, що активне впровадження системи ШІ зумовлює необхідність його детальної нормативно-правової регламентації, зокрема у сфері притягнення ШІ до юридичної відповідальності. І передусім потрібно визначити чіткі принципи відповідальності та відшкодування шкоди, спричиненої ШІ, зокрема розмежуванням відповідальності між розробниками, власниками, користувачами та іншими сторонами, причетними до впровадження й експлуатації технологій ШІ.

Висновки. Тож у рамках проведеного дослідження ми дійшли висновку про те, що останніми роками процеси цифровізації активно пронизують усі сфери життя суспільства. І правова сфера не є винятком. На державному рівні ухвалюють закони, що регулюють цифрові права та цифрові об'єкти. Цифрові технології охоплюють практично всі галузі вітчизняного права. Однією з основних є цивільно-правова галузь. Невід'ємним елементом цифрової трансформації є штучний інтелект. На сьогодні на рівні норм чинного цивільного законодавства не врегульовано правового статусу системи ШІ, що створює сприятливий ґрунт для дискусій і суперечок у науковому середовищі щодо визнання цих систем як об'єкта або суб'єкта (учасника) цивільних правовідносин. У зв'язку із цим, законодавець має приділити увагу нормативному регулюванню правового статусу системи штучного інтелекту, внести відповідні доповнення до Цивільного кодексу в частині правового статусу ШІ та притягнення його до юридичної відповідальності.

Отже, цифрова трансформація стрімкими темпами поширюється по всьому світу, охоплюючи щораз нові країни, що згодом може призвести до ефективнішого міжнародного захисту прав і свобод громадян, появи нових міжнародно-правових принципів і норм, які конкретизуватимуть права і свободи людини в умовах цифровізації. Однозначно можна зробити висновок, що процес цифрової трансформації всього світу незворотний, як і наслідок трансформації прав і свобод кожного громадянина незалежно від його державної або національної належності. Одні

країни будуть розвиватися і впроваджувати нові технології швидше і активніше, ніж інші. Однак рано чи пізно вся світова спільнота зазнає цифровізації: для когось це спричинить низку негативних наслідків, але для більшості населення лише посилить науково-технічний прогрес і, як наслідок, грамотність людства. Утім, перед представниками сучасного світу стоїть завдання – не дозволити науково-технічному прогресу гальмувати і, як наслідок, сприяти регресу суспільства. Потрібно здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу з пропаганди цифрових технологій, пояснювати і негативні, і позитивні сторони цього процесу, адже, як показує світовий досвід, позитивних є набагато більше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврильців М. Т. Конституційні гарантії захисту інформаційних прав людини в Україні. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права* : матер. Шостої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 верес. 2022 р.). Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2022. С. 42–46.

2. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-ІХ. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

3. Азьмук Н. А. Зайнятість і мотивація праці в інформаційній економіці: трансформація і взаємозв'язок. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 376–383.

4. 53% роботодавців вважають досвід взаємодії з ChatGPT корисним. *WORK.ua*. 2023. 4 квіт. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/2364/> (дата звернення: 08.03.2024).

5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment / Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (viewed on 08.03.2024).

6. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / [за заг. ред. А. І. Шевченка]. Київ : ІППІ, 2023. 305 с. URL: https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf (дата звернення: 08.03.2024).

7. Тарасевич Т. Ю. Правове регулювання штучного інтелекту у сфері репродуктивних функцій людини: сучасні виклики та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2023. Вип. 75, ч. 1. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275558/270584> (дата звернення: 08.03.2024).

8. Андрієнко О. В. Людина vs штучний інтелект: монополія людини на смисли, креативність

та відповідальність. *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання* : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 листоп. 2023 р.) / наук. кер. конф. О. А. Баранов ; упоряд. : М. В. Дубняк, С. О. Дорогих. Київ, 2023. С. 41–45.

9. Ткачук Н. І. Правовий механізм захисту інформаційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2018. Вип. 49, т. 2. С. 82–85.

10. Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10.12.1948 / ООН. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.03.2024).

11. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

12. Федоров: Україна почала роботу над правовим регулюванням штучного інтелекту. *Суспільне. Новини*. 2023. 3 серп. URL: <https://suspilne.media/543113-ukraina-pocala-robotu-nad-pravovim-reguluvannam-stucnogo-intelektu-fedorov/> (дата звернення: 08.03.2024).

13. Artificial Intelligence and Life in 2030: One Hundred Year Study on Artificial Intelligence. 2016. Stanford University. URL: https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/ai100report10032016fnl_singles.pdf (viewed on 08.03.2024).

14. Вишня Г. Штучний інтелект і людина: загрози і можливості. *Радіо Свобода*. 2021. 12 верес. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/shtuchnyi-intelekt-zagrozy-i-mozhlyvisti/3114592.html> (дата звернення: 08.03.2024).

15. Теличко О. А., Рекун В. А., Чабаненко Ю. С. Проблеми визначення та нормативного закріплення поняття «штучний інтелект» у законодавстві зарубіжних країн та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 310–313. URL: http://lsey.org.ua/2_2021/77.pdf (дата звернення: 08.03.2024).

16. Стефанишин Н. М., Схаб-Бучинська Т. Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. *Аналітично-порівняльне правознавство : електр. наук. вид.* 2023. № 3. С. 126–131. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284590/278720> (дата звернення: 08.03.2024).

17. Кулинич В. Цифрова особистість: чи можуть роботи бути наділені правами? *Юридична газета*. 2017. № 49 (599). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrova-osobistist-chi-mozhut-roboti-buti-nadileni-pravami.html> (дата звернення: 08.03.2024).

18. Шишка Н. Щодо відшкодування шкоди, завданої використанням технологій штучного інтелекту: стан правового регулювання в Україні та досвід ЄС. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасн. наук.-практ. конф., присв. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 19 трав. 2023 р.). Вінниця, 2023. С. 272–279. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21a0030c-d502-4614-bda8-c7ca7a3aad2a/content> (дата звернення: 08.03.2024).

19. Робот Ілона Маска вперше завдав шкоду людині. *No worries!* 2023. 28 груд. URL: <https://noworries.news/robot-ilona-maska-vpershe-zavdav-shkodu-lyudyni/> (дата звернення: 08.03.2024).

REFERENCES:

1. Havryltsiv M. T. Konstytutsiini harantii zakhystu informatsiinykh prav liudyny v Ukraini. Aktualni problemy intelektualnoho, informatsiinoho, IT ta Internet prava : mater. Shostoi vseukr. nauk.-prakt. конф. (м. Lviv, 29 veres. 2022 r.). Lviv : Yuryd. f-t Lviv. nats. un-tu im. I. Franka, 2022. S. 42–46.

2. Pro tsyfrovyyi kontent ta tsyfrovyyi posluhy : Zakon Ukrainy vid 10.08.2023 № 3321-IX. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (data zvernennia: 08.03.2024).

3. Azmuk N. A. Zainiatist i motyvatsiia pratsi v informatsiinii ekonomitsi: transformatsiia i vzaiemozviazok. *Problemy ekonomiky*. 2017. № 4. S. 376–383.

4. 53% robotodavtsiv vvazhaiut dosvid vzaiemodii z ChatGPT korysnym. *WORK.ua*. 2023. 4 kvit. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/2364/> (data zvernennia: 08.03.2024).

5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment / Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (viewed on 08.03.2024).

6. Stratehiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini : monohrafiia / [za zah. red. A. I. Shevchenka]. Kyiv : IPShI, 2023. 305 s. URL: https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf (data zvernennia: 08.03.2024).

7. Tarasevych T. Yu. Pravove rehuliuвання shtuchnoho intelektu u sferi reproduktyvnykh funktsii liudyny: suchasni vyklyky ta perspektyvy realizatsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. «Pravo»*. 2023. Vyp. 75, ch. 1. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275558/270584> (data zvernennia: 08.03.2024).

8. Andriienko O. V. Liudyna vs shtuchnyi intelekt: monopoliia liudyny na smysly, kreatyvnist ta vidpovidalnist. *Sotsialna i tsyfrova transformatsiia: teoretychni ta praktychni problemy pravovoho rehuliuвання* : mater. III Vseukr. nauk.-prakt. конф. (м. Kyiv,

23 lystop. 2023 r.) / nauk. ker. konf. O. A. Baranov ; uporiad. : M. V. Dubniak, S. O. Dorohykh. Kyiv, 2023. S. 41–45.

9. Tkachuk N. I. Pravovyi mekhanizm zakhystu informatsiinykh prav ta svobod liudyny i hromadiannya v Ukraini. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Ser. «Pravo». 2018. Vyp. 49, t. 2. S. 82–85.

10. Zahalna deklaratsiia prav liudyny : mizhnar. dok. vid 10.12.1948 / OON. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 08.03.2024).

11. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 № 1556-r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (data zvernennia: 08.03.2024).

12. Fedorov: Ukraina pochala robotu nad pravovym rehuliuvanniam shtuchnoho intelektu. Suspilne. Novyny. 2023. 3 serp. URL: <https://suspilne.media/543113-ukraina-pochala-robotu-nad-pravovim-reguluvannam-stucnogo-intelektu-fedorov/> (data zvernennia: 08.03.2024).

13. Artificial Intelligence and Life in 2030: One Hundred Year Study on Artificial Intelligence. 2016. Stanford University. URL: https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/ai100report-10032016fml_singles.pdf (viewed on 08.03.2024).

14. Vyshnia H. Shtuchnyi intelekt i liudyna: zahrozy i mozhlyvosti. Radio Svoboda. 2021. 12 veres. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/shtuchnyi-intelekt-zagrozy-i-mozhlyvosti/31145992.html> (data zvernennia: 08.03.2024).

15. Telychko O. A., Rekun V. A., Chabanenko Yu. S. Problemy vyznachennia ta normatyvnoho zakriplennia poniattia «shtuchnyi intelekt» u zakonodavstvi zarubizhnykh krain ta Ukrainy. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 2021. № 2. S. 310–313. URL: http://lsej.org.ua/2_2021/77.pdf (data zvernennia: 08.03.2024).

16. Stefanyshyn N. M., Skhab-Buchynska T. Ya. Shtuchnyi intelekt v systemi obiektiv tsyvilnykh prav. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo : elektr. nauk. vyd. 2023. № 3. S. 126–131. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284590/278720> (data zvernennia: 08.03.2024).

17. Kulynych V. Tsyfrova osobystist: chy mozhut roboty buty nadileni pravamy? Yurydychna hazeta. 2017. № 49 (599). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrova-osobystist-chi-mozhut-roboti-buti-nadileni-pravami.html> (data zvernennia: 08.03.2024).

18. Shyshka N. Shchodo vidshkoduvannia shkody, zavdanoi vykorystanniam tekhnolohii shtuchnoho intelektu: stan pravovoho rehuliuvannia v Ukraini ta dosvid YeS. Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu : tezy dop. uchasn. nauk.-prakt. konf., prysv. 98-y richnytsi vid dnia narodzhennia O. A. Pushkina (m. Vinnytsia, 19 trav. 2023 r.). Vinnytsia, 2023. S. 272–279. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21a0030c-d502-4614-bda8-c7ca7a3aad2a/content> (data zvernennia: 08.03.2024).

19. Robot Ilona Maska vpershe zavdav shkodiu liudyni. No worries! 2023. 28 hrud. URL: <https://noworries.news/robot-ilona-mask-a-vpershe-zavdav-shkodiu-lyudyni/> (data zvernennia: 08.03.2024).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2024